

Він людям дарував пісні

(До 95-річчя Дмитра Луценка)

Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації
Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара

Він людям дарував пісні
До 95-річчя Дмитра Луценка

Бібліографічна розвідка

Полтава – 2016

Упорядник – Картальова Любов Іванівна

Він людям дарував пісні : до 95-річчя Дмитра Луценка
: бібліографічна розвідка / упоряд. Л. І. Картальова; обласна бібліотека
для юнацтва ім. О. Гончара. – Полтава, 2016. – с.

Бібліографічна розвідка присвячена 95-річчю від дня народження видатного полтавця, поета-пісняра, автора популярних, улюблених народом пісень, трепетного лірика Дмитра Омеляновича Луценка (15.10.1921-16.01.1989). Його ім'я яскравим променем сяє з культурної спадщини українського народу, його творчість не залишає байдужими вже декілька поколінь читачів і слухачів.

Видання адресоване бібліотекарям, вчителям, старшокласникам, молодим краєзнавцям, всім, хто любить справжню українську поезію, українську пісню, хто бажає більше знати про життя і творчість славних українців, уродженців полтавського краю.

Матеріал не є вичерпним.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
Основні дати життя і творчості Д.О. Луценка.....	
НЕМАЄ ДОРОЖЧЕ ВІД ОТЧОГО КРАЮ.....	
Батьки.....	
Березова Рудка	
ДОРОГОЮ ЦІНОЮ Я ВИБОРОВ РАДІСТЬ ЖИТТЯ.....	
МОЯ ЛЮБОВЕ СОКРОВЕННА.....	
«НЕЗАКІНЧЕНА СОНАТА» - КРИК БАТЬКОВОГО СЕРЦЯ.....	
РАТНИК І РАТАЙ ЕПОХИ.....	
Я ЗАЛИШИВ ЛЮДЯМ ПІСНІ (історії написання пісень).....	
Стоїть над Волгою курган.....	
Сивина.....	
Мамина вишня.....	
Хата моя, біла хата.....	
Києве мій.....	
Ой ти, ніченько.....	
Осіннє золото.....	
ШАНА ВЕЛИКОМУ МАЙСТРУ.....	
ВИДАННЯ ТВОРІВ Д. О. ЛУЦЕНКА.....	
ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ Д. О. ЛУЦЕНКА.....	

ВСТУП

Українське слово...

Беру тебе, як скарб в пісенній вроді
З джерел, що не міліють у народі.

Д. Луценко

Дмитро Омелянович Луценко – заслужений діяч мистецтв України (1974 р.), лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1976 р.) разом з композитором І. Шамо, за пісні «Баллада про братерство», «Києве мій», «Стоїть над Волгою курган», «Зачарована Десна», «Пісня про щастя», «Не шуми, калинонько», «Фронтовики».

Його творчий доробок становить більше десяти збірок поезій. У фондах Українського радіо збереглося понад 300 пісень, написаних на слова Дмитра Луценка. Понад 30 вважаються народними, такі як: «Ой ти, ніченько», «Не шуми, калинонько», «Ой, пливи вінок» та інші. Працювати з ним мали за щастя найвідоміші українські композитори: А. Пашкевич, І. Шамо, В. Верменич, О. Білаш, П. Майборода, Л. Ревуцький. За життя поета з ним працювали більше 30 композиторів. Всі вони найкраще зуміли влити в його пісні друге життя. І до нині композитори продовжують писати музику на його поезію. Золотий скарб любові, заповіданий Дмитром Луценком, дивовижно відкривається з кожною новою піснею на його неперевершені поезії. Їх виконували і виконують як професійні так і самодіяльні хорові колективи. Їх дарували і дарують людям кращі голоси України: народні артисти України Р. Кириченко, Д. Гнатюк, А. Мокренко, Д. Петриненко, В. Шпортько, О. Василенко, Н. Матвієнко та ін.

Д. О. Луценко написав тексти пісень до кінофільмів: «Гори, моя зоре», «За всяку ціну», «Радість моя», «Квітка на камені», «Дума про Ковпака», «Весела змова», «Закон Антарктиди», «Здрастуй, Гнате» та ін.

Поезія та пісні Дмитра Омеляновича мають дужі крила, вони високо підносяться над землею, над Україною, щоб радувати, зворушувати, веселити серця людей, наповнювати душі життєдайними соками любові, кохання, вірності, жаги до життя, до творчості. А ще спонукають пам'ятати той куточок землі, де народився, де залишилось прадідівське коріння.

Д. Луценко – фронтвик. За ратний подвиг і трудові досягнення нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни, Дружби народів, медалями та іншими відзнаками. Друга світова війна зробила його інвалідом 2-ї групи. Після трагедії на Чорнобильській АЕС письменник неодноразово приїздив у Прип'ять. Буваючи в різних куточках України, він часто зустрічався з шанувальниками свого таланту. А ще він був людиною безвідмовною, багатьом допомагав у скруті, горою стояв за друзів.

Народе мій, твої діла -

То і мого життя горіння.

Я лиш галузенька мала

Твого прадавнього коріння.

«Народе мій»

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ Д. О. ЛУЦЕНКА

- 1921 – 15 жовтня - народився в с. Березова Рудка Пирятинського р-ну
Полтавської обл.; 1933 – смерть батька;
- 1936 – приїзд до Києва;
- 1938 – студент Київського гідромеліоративного інституту;
- 1938 – вперше надруковані вірші у газеті «Комсомолец України»;
- 1940 – служба в лавах Червоної Армії;
- 1941-1945 – учасник війни, автоматник розвідоти;
- 1945 – 8 травня - контузія, лікування у госпіталі;
- 1945 – листопад - зустріч з майбутньою дружиною, одруження;
- 1945-1950 – робота журналістом в періодичних виданнях;
- 1947 – народження доньки Лариси;
- 1950-1959 – кореспондент Всесоюзного радіо по Українській РСР;
- 1952 – народження сина Сергія;
- 1962 – вихід першої збірки поезій «Дарую людям пісню»;
- 1963 – член Спілки письменників України;
- 1963 – смерть доньки Лариси;
- 1974 – присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв УРСР;
- 1976 – лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка;
- 1989 – 16 січня - відійшов у Вічність. Похований на Байковому кладовищі у
Києві;
- 1995 – посмертно нагороджений орденом Дружби народів за творчу
діяльність.

НЕМАЄ ДОРОЖЧЕ ВІД ОТЧОГО КРАЮ

Мені до смерті отчий край
Здаватиметься раєм...
Погляну на березограй –
Аж серце завмирає.
«Березовий дзвін»

Народився Дмитро Омелянович Луценко 15 жовтня 1921 року у селі Березова Рудка Пирятинського району. Батьки – Явдоха Оникіївна і Омелян Васильович були простими селянами. В сім'ї народилось шестеро дітей, із яких, на жаль, вижило лише двоє – Дмитро та Микола. Хлопці росли у співучій родині. Батьки часто співали дуетом кожен за своєю роботою. Мила серцю українська пісня заповонила хлопця змалечку. З роками він знав багато пісень і ніхто не міг його переспівати. Знав і рекрутські, і чумацькі, і козацькі пісні. Він мав гарний тенор, любив співати і співав красиво.

Чарівна краса рідної природи, щедра душа, роботящі руки, безмежна батьківська і мамина любов – це ті цінності, які найбільше шанував поет з дитячих літ і які перелив у свою поезію, у свої пісні.

Дитинство Дмитра минуло в рідному селі. Навчався в неповній середній школі-семирічці, мав гарну пам'ять, багато читав, брав участь у випуску шкільної стінгазети. Саме в шкільні роки почав писати поезії. Перші – «Пісня» і «Мама» – були надруковані 1938 року в «Комсомольці України» з легкої руки Андрія Малишка, який на той час завідував у газеті відділом літератури.

БАТЬКИ

Батьки були мудрими вихователями і сіяли в серцях своїх дітей велику шану та любов до землі, до людей. І це тонко підмітив поет, бо і сам мав велике любляче батьківське серце. Святим для нього людям – батькові і матері поет віддав шану своєю творчістю. Зокрема, у вірші «Родовід» є такі слова про батька:

Він мав у серці дідів дух -
Козацька кров текла у жилах.
Таких хоробрих одчайдух
Й ворожа сила не косила...

У вірші «Батько» поет напише:

Давно було, а серце пам'ята,
Нуртується, як і тоді, бувало.

Мов реквієм, скупі рядки листа:
У батька серце битись перестало.

А я не встиг завчасно прилетіть,
А я в путі-дорозі забарився...
Пробач мені... Та завжди у житті
Я в тебе правди й витримки учився.

В його поетичному доробку є і пісні про батька, зокрема, «Батькове серце» (музика А. Пашкевича), яку проникливо виконав Дмитро Гнатюк:

Воронки й окопи
Давно заросли бур'янами,
А в мене ще й досі
Не гоїться болю клубок.
Схвильований батько
Край шляху прощається з нами
І лагідно просить:
– Ти слухайся мами, синок!

Народила мене на світ
Українка

Полтавська мати, – з гордістю сказав поет у вірші «Мати». У багатьох поезіях Дмитра Омеляновича змальовано образ матері, невтомної трудівниці і надійної порадниці. В них – велика любов до неї, вдячність за науку, за добро, за терпіння. У вірші «Ненаписані листи» вибачається за те, що невчасно писав їй:

За прикру бездушність
Ти сину прости,
Збагнув я твій докір і відчай.
Напевно, мої довгождані листи
І в зморшки лягли на обличчя.

Мама завжди молилась за сина, виряджаючи в далеку дорогу, тепло зустрічала вдома.

Скільки в вас було тривоги і мук,
Поки соколят своїх ростили.
Ми за щедрість ваших добрих рук,
Певно, ще сповна не заплатили.

«Мама»

Щиру вдячність за життєву науку висловив син у пісні «Спасибі Вам, мамо» (музика В. Конощенко):

Я часто ночами пригадую знов
Дитинства сполохану казку –
Спасибі Вам, мамо,
Спасибі Вам, мамо, за вічну любов
І щедрю, незміряну ласку.

БЕРЕЗОВА РУДКА

Своїй малій батьківщині, благословенному краю поет присвятив багато своїх віршів, об'єднавши їх у цикл, який називається «За Березовою Рудкою». На основі вірша «Отчий дім» композитор Олексій Чухрай написав пісню «За Березовою Рудкою»:

За Березовою Рудкою
У дібровах і гаях
Голубою незабудкою
Бродить молодість моя...

Поет охоче приїздив до Березової Рудки, щоб подихати повітрям рідного краю, пройтися стежками свого дитинства, поспілкуватися із земляками. На Полтавщині написано багато поетичних творів. Саме тут чарівна природа надихала на нові злети у творчості:

Очі заплющу і бачу – стежини,
Наче гіллясте мереживо жил.
Отчий поріг і багряні жоржини,
Землю, де я народився і жив.
Серцем клянуся і нині, і присно:
Долю з тобою ділитиму я...
Ти в моїх мріях, ти в моїй пісні
Батьківська земле моя.

«Батьківська земле моя»

Разом з П. Майбородою написана прекрасна пісня «Рідна земле моя», де є такі слова:

Свої мрії ясні. І любов, і пісні
Я тобі віддаю, дорога сторона.
Знаю – пройдуть літа,
Молода й золота
Не померкне ніколи твоя далина.

Через багато років, згадуючи свої дитячі враження, які отримав у чарівному краї, де саме повітря насичене прекрасними народно-поетичними образами, Дмитро Омелянович разом з А. Пашкевичем напишуть пісню «Катрусина казка»:

Гуси в далекий вирій летіли,
Трохи спочити ранком хотіли.
Сіли на воду, крилоньки вмили
Шкода лишати затишок милий..

Вірші про рідний край подібні до сердечної розмови сина зі своїм рідним селом, яке стало дзвонковою криницею:

І де б не був я, земле рідна,
Ти вся в мені, до колоска.
«І де б не був я...»

ДОРОГОЮ ЦІНОЮ Я ВИБОРОВ РАДІСТЬ ЖИТТЯ

З дому рано мене повела
Неспокійна епоха.
«Дорога спадщина»

Тернистим і складним був шлях Поета від Березової Рудки до Києва. Не шкодувала доля випробувань для нього... Чорного 33-го не витримав страждань батько – помер. Наприкінці того ж року смерть забрала і Яринку, сестру. Самого Дмитра голодомор загнав до шахти:

На шахті я вибійникам у лаву
Важкі шахтарські лампочки носив.
Малий хлопчак...

«Моя біографія»

Потім було навчання у гірничопромисловому училищі на Донбасі. 1936 року 15-літній юнак приїхав до Києва із мрією стати артистом, але став студентом Київського гідромеліоративного інституту. Любов до цього красивого міста заповонила його душу і протягом життя виливалася у віршах:

І вперше побачив і постать Богдана,
і древню Софію, і місто в каштанах!
І серцем юнацьким збагнув ще тоді я,
Що ти – моя доля, що ти – моя мрія!

«Місто моєї долі»

Києву присвячені вірші і пісні, зокрема, «Києве мій» (музика І. Шамо), «Київ – ти моє кохання» (музика О. Зуєва та В. Квасневського), «Київські ночі» (музика І. Віленського) та інші.

З 1940 року почалася служба в лавах Червоної Армії прикордонником на заставі Бури, що на кордоні з Афганістаном.

А як у Бресті гримнули гармати
І вогнище посунуло на схід,
Пішов я з побратимами в солдати
У той червневий нелегкий похід.

«Моя біографія»

У листопаді 1941 року група діячів культури виступала у Ташкенті перед воїнами, що вирушали на схід. Серед них був і Дмитро Луценко. Тоді ж відбулося його знайомство з відомим композитором Левком Ревуцьким. На згадку про зустріч юнак подарував йому дві поезії: «За Батьківщину» та «Фронтвики», які згодом були покладені на музику. Так, з легкої руки Л.

Ревуцького почалась пісенна творчість нашого земляка.

Автоматник розвідроти Д. Луценко пройшов Курську дугу, Сталінградську битву, дійшов до Східної Пруссії, б'ючи ворога ще і влучним

словом журналіста дивізійної газети «За победу!». А думки постійно линули до України, до своєї рідної хати:

Україно моя!
Квітко серця, землі і дощу,
Ми ще будем з тобою в степах перелогі орати.
Я ординцям і крихти наруги й біди не прощу,
Я помщуся за все:
І за кров, і за спалені хати.

«Україно!», 1944 р.

Україна завжди була в серці поета, в його віршах і піснях: «Українське слово», «Україно кохана» («Батьківщино»), «Твій портрет, Україно», «Україно, любов моя» (музика І. Шамо), «Українська баркарола» (музика Г. Жуковського), «Українська рапсодія» (музика В. Костенка) та інші.

8 травня 1945 року Дмитро Луценко був тяжко контужений: не чув, не говорив, нічого не бачив. Довго лікувався в госпіталі.

У повоєнні роки працював у редакціях газет «Сільські вісті», «Молодь України», був кореспондентом Всесоюзного радіо, завідував відділом журналу «Вітчизна», активно працював у репертуарному збірнику «На допомогу художній самодіяльності».

МОЯ ЛЮБОВЕ СОКРОВЕННА

А я до тебе мріями приріс,
А я тобі присвячую ці вірші.
«Без тебе»

Листопадового дня 1945 року доля посміхнулася фронтовикові. У редакції однієї з газет він зустрів своє кохання на все життя – Тамару Іванівну – майбутню дружину, друга, помічника, надійну опору. Худий, блідий, змучений хворобою, соромлячись своєї повільної вимови (залишки контузії), він заговорив з нею. А наступного дня приніс і прочитав їй вірша:

...Розділю я порівну з тобою
Радощі і болі, й сподівання.
Будь моєю долею ясною,
Будь моїм незрадженим коханням.
«Будь моєю долею»

Тепер це чудова пісня на музику О. Кушнарєва «Я тебе, як мрію, зачарую», яку виконала Р. Кириченко.

Перші три дні знайомства проминули, мов у сні, а на четвертий запропонував їй руку та серце.

І стала ти моїм добром,
Моїм прозінням і стражданням.
І ми пішли одним шляхом
Назустріч долям-сподіванням.

«До серця – серце»

Д. Луценко присвятив багато поезій своїй дружині («Дружині», «Моя любов», «Усе любов'ю зміряне до дна» та ін.). Глибоким і щирим було його почуття до цієї жінки, яке він проніс через усе життя:

Ми голубино прожили з тобою,
Усе любов'ю зміряне до дна.
З юнацьких літ наречена судьбою
Мені на щастя тільки ти одна.

«Усе любов'ю зміряне до дна»

Коли вже був тяжко хворий, у лікарні він у своєму останньому листі до дружини (яка лежала вдома з температурою 39) написав: «Дорога, рідна моя голубко! Боюся за твоє здоров'я... Я проніс крізь все життя священне почуття любові до тебе, подруго моя!.. Дякую тобі, ДОЛЕ, що ти подарувала мені, непристосованому до життя, таку кмітливу, таку розсудливу, таку ніжну й турботливу...». Безмежно кохав Дмитро Омелянович свою дружину, як і вона його, такого обдарованого, лагідного й доброго до всіх.

«Я ... так щедро обдарована долею. Упряжені складними повоевними літами, що випали на наші молоді роки, тягли ми важкого воза на вибоїнах та стежках нелегкого життя. А помічником для нас було незрадливе кохання», - згадує Тамара Іванівна. Багато поезій-присвят дружині стали піснями («Кохана», музика І. Поклада, та В. Кияниці). Слова про кохання легко лягали на музику у багатьох композиторів: «Полюбила» (музика І. Віленського), «Як я люблю тебе» (музика І. Поклада, Е. Бриліна), «Невгамовні солов'ї» (музика О. Чухрая), «Квіти кохання» (музика Г. Гембери) та багато-багато інших.

1947 року народилася донька Лариса, 1952 року – син Сергій. Радощам подружжя не було меж. Батько присвячував вірші своїм дітям («Доня», «Сергійко»), писав вірші для дітей.

Ішли роки, народжувались вірші, видавались збірки поезій, лунали пісні, зливою листів засипали поета люди.

«НЕЗАКІНЧЕНА СОНАТА» - КРИК БАТЬКОВОГО СЕРЦЯ

Серце сповнене щему,
Не повернеш утрати.
«Незакінчена соната»

Та радість і печаль ішли поруч. Знову нелегкі випробування випали на долю родини. Сталася трагедія, яка згодом вісьмома інфарктами пронизала любляче батьківське серце. Юною пішла з життя донька Лариса, яка тягнулася до всього прекрасного: літератури, малювання, музики.

Поема «Незакінчена соната» - це трагічні акорди неземної, космічної музики,

що б'ють по нервах, що туманять розум:

Прохолодним ранком журавлі
Пропливли у вирій над полями.
Радощі покинувши й жалі,
Полетіла й ти за журавлями.
Полетіла в далі неземні,
Не сказавши й слова на прощання.
Залишила поспіхом мені
Тільки вогник згадок і страждання.

«...Незакінчена соната» – викресана за тиждень... Він ніби збожеволів, не чув нічого, не бачив... Ліг на ліжку, обклався паперами і виливав свій біль та сльози на аркуші. Пише, пише, а тоді залетється нестримними сльозами. Ридає вголос... І пише, пише... Ось так день і ніч... Ні лікарі, ні я не могли нічого з ним вдіяти», – писала у спогадах дружина поета.

Бува, як рана, серце защемить...
Я знаю, час приглушить гострі болі.
А поки – відчуваю кожна мить
Тягар скорбот, тягар гіркої долі.
«Незакінчена соната»

Ніжність і ліричність поезії «Ночі», її глибокий смуток і невгамовне горе схвилювали композитора А. Пашкевича, і він знайшов для неї таку ж ніжну і сумну мелодію, яка нероздільно переплелася зі словами й вилилася прекрасною піснею:

Ночі блакитні, як льон,
В ночах і спокій, і сон.
Тільки для мене вони
Стали безсонням сумним.

К. Домінчена теж схвилювали вірші поета. Так з'явилась ніжна лірична пісня «Зориночка».

Ти навіки в серці залишила
Промінці любові й доброти.
Як до тебе догукатись, мила,
Як тебе, зориночко, найти?

Десятки пісень були написані після страшної розлуки з донечкою: «Смереки» А. Кос-Анатольського, «Журоцвіт» Т. Шутенка, «Спогад» С. Сабадаша, «Прощання» П. Майбороди, «Коралове намисто» В. Герасимчука, «Неспокій» В. Верменича.

РАТНИК І РАТАЙ ЕПОХИ

В мені переплелись людські турботи,
Бо я – Людина, я людей люблю.
«Я не святий»

І тисячі, і міради літ,
До нас і після нас в живій обнові
Найкращим був і завжди буде цвіт
Людської добросердної любові.
«І тисячі, і міради літ»

Переживши трагедію, Дмитро Омелянович почав часто хворіти. Йому не можна було підіймати більше трьох кілограмів, кермувати авто. Через поранення працював лежачи – так йому було легше. Його робота чергувалася з інфарктами. Але коли болі відпускали, прагнув побувати в різних куточках України, де його радо зустрічали. Він любив Україну, жив творчістю і завжди залишався люблячим і вірним сином своєї країни:

Україно кохана,
У садах і курганах,
Я твоєю любов'ю буду вік дорожить.
Ти, як поле зелене, не зів'янеш без мене,
А без тебе на світі я не можу прожити.

«Батьківщино», муз. А. Пашкевича

Дмитро Омелянович був людиною безвідмовною, багатьом людям допомагав, був відданим другом, захищав тих, кого правлячий режим утискав. Будучи людиною чистосердною, нездатною когось образити, він тяжко переносив незаслужені образи і на свою адресу. Несправедливість боляче відгукувалась у його вразливому серці. У вірші «Мудрість» він так сказав:

Не бійсь правдивих,

.....
Та бійсь лукавих!.. В серці з давнини
У них дріма прихована отрута,
Вичікують, щоб десь накинуть пута,
Підступністю доводять до труни...

Заздрили колеги, бо частіше за інших друкувались його вірші в періодиці, часто і багато звучало його пісень: на той час він один в Україні писав для народних хорів та ансамблів. І пісні його ішли у народ, їх співали. Його звинувачували у захопленні ліричними піснями, що в його віршах не «оспівується комуністична доба», звинувачували в націоналізмі за те, що пише українською. Так, вірш «Рідна мова», написаний виболілим серцем ще у 70-ті роки, побачив світ тільки 1984 року:

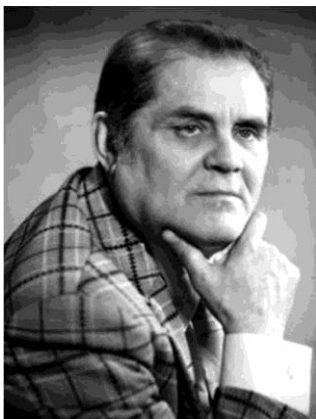
...Бо ті слова – довічне царство мови,
Що вижило й узориться тепер.
Вона звучить магічно,
Як Бетховен,
В устах братів по крові і сестер.
У ній усе: діброви й верболози,
Дніпра і Ворскли витканий атлас,
Козацька доблесть і кріпацькі сльози,
Ще й дума та, що вистраждав Тарас.

Поет був великим працелюбом, знав, що поезія вимагає чорнової, копіткої, часом каторжної роботи, без якої навряд чи можна сягнути вершин. І працював з великим перенапруженням, творив не покладаючи рук.

Тепер і день, і ніч без передишки
Перевертаю ревно тонни брил.
Усе шукаю точних слів для книжки,
Щоб душі зачаровувать могли.

«Рідна мова»

Писав про кохання, любов до України, до народу, до рідних, писав про те, що його хвилювало, непокоїло чи радувало. Щира правда в його словах приваблювала шанувальників, її вони відчували безпомилково, тому любили і поважали автора. Він знав, що найавторитетніший оцінювач творчості не бюрократична машина, а народ. А для Майстра це дорого важило. «У його поезіях і піснях немає найстрашнішого – фальші, бо, як висловився сам поет, тут «усе любов'ю зміряне до дна», - написав М. Томенко.

Дмитро Омелянович був великим життєлюбом. Він відчував, що до болю мало залишилось йому днів чи місяців, але мав мужність приховувати це від близьких і знайомих своєю лагідною посмішкою. Але хвороби не відпускали. Після поїздок до Прип'яті та виступів перед ліквідаторами наслідків аварії на

Чорнобильській АЕС він практично не виходив з лікарні, був підкошений «мирним атомом».

16 січня 1989 року невиліковна онкохвороба здолала енергійного життєлюбця. Серце Поета зупинилось, пішли на спочинок натруджені руки. Останніми його словами були: «Тепер мені не страшно й умирати – я залишив людям пісні».

Мерехтять тривожні полустанки,
І нема, нема їм вороття.
Мчить крізь теплі ночі і світанки
На кур'єрській швидкості життя.
Всі ми – смертні, всі ми – пасажери,
І експрес наш зникне, як міраж, -
Я лишаю в спадок людям щирим
Пісню й слово – нелегкий вантаж...
«Що не день...»

«Я ЗАЛИШИВ ЛЮДЯМ ПІСНІ» (історії написання пісень)

Його вірші – то правда й живінь,
Його Пісня – то крила й відрада.
А. Драгомирецький

Пісенно-поетичний творчий доробок і особистість Дмитра Луценка були і, дай Боже, повинні бути сильним життєтворчим началом в тисячолітній українській всенародній культурі, яка була, є і буде доки існуватиме український народ.

Т. Майданович

«СТОЇТЬ НАД ВОЛГОЮ КУРГАН»

Музику до цієї пісні написав Ігор Шамо. Обоє вони – колишні фронтовики, тому особливо чуттєво ставились до тих, хто воював, хто поклав свої голови у жорстокому вирі війни. Щоб пісні дати гідне життя, потрібно знайти ще і третього автора – виконавця. Пісня спочатку була написана під баритон одного із солістів хору ім. Г. Верьовки. За спогадами А. Авдієвського, коли прозвучала пісня, він зрозумів, що цим голосом не передано задуму авторів. Спробував поставити ніжний, лагідний заспів Ніни Матвієнко з проникливим голосом тонкого тембру, з трагізмом. Пісня одразу заговорила всіма тими образами, які вклали поет з композитором. Співачка випадково проспівала «і сивий стелиться туман» замість «сивий степ, як ветеран» ... А Дмитро Омелянович зразу ж погодився, мовляв, рядок лягає по-народному, і взявся переробляти вірша, щось міняти на користь поетично-проникливого рядочка:

Стоїть над Волгою курган,
Шумить густими полянами.
І сивий стелиться туман
В степу над вбитими синами.

.....
І роси падають в траву,
Гарячі роси падають в траву,
Як сльози матері святії...

Пісню вивчили. Пісня зазвучала. Поет сявав від щастя, що твір вдався.

«СИВИНА»

Це – одна з пісень про фронтових побратимів, про нього самого. Бо, як і всі тоді, був у тому пеклі, коли творилась історія визволення міст і сіл від ворога. "Він радів щоразу, коли щастило знайти влучне слово, точний поетичний образ до пісні... А коли вручив мені вірш "Сивина", мені здалося, що я вже співаю її, вже знаю," – згадував народний артист України Дмитро Гнатюк.

То мої неспокійні літа,
Під вітрами і сонцем прожиті.
Ти поглянь – то ж доріг сивина.
Сивина, сивина, сивина...
...Вже мої затуманила скроні.

За лічені години композитор Ігор Марченко написав мелодію і пісня торкнулась людських сердець.

«МАМИНА ВИШНЯ»

Ростуть у садах України вишні, щороку вкриваються білим цвітом, лунає стоголосо пісня-сповідь "Мамина вишня", хвилює серця, збуджує уяву, а тепер ще й тужить за своїм творцем, якого вже немає 27 років.

Про цю пісню поет писав: «Я так ніжно кохав свою дорогу матусю! Щоразу, коли згадую її гірку долю, у мене в душі щось перевертається. Про матерів написано багато гарних пісень. По-моєму, неперевершений тут А. Малишко. Мені з композитором А. Пашкевичем захотілося створити свою, оригінальну. Але як її зробити, коли, здається, усі найкращі слова вже написані і виспівані?».

Вийшло так, що думки трьох великих піснетворців – житомирянина Анатолія Пашкевича, полтавців Дмитра Луценка і співачки Раїси Кириченко зійшлися на спогадах про вишню. Композитор А. Пашкевич пригадав, як мама казала йому, що помре, коли цвістимуть вишні та тюльпани, Р. Кириченко розповідала про величезну, стару, розлогу вишню в їхньому дворі й про те, як вона дівчам вилазила на ту вишню з гармошкою та співала на все село: "Вишня, вишня... квітуча, ... біла...». А Д. Луценку пригадалося, що на могилі мами сама по собі виросла вишенька. Одного разу побачив, як падають на могилу білі пелюстки і закликав, приголомшений думкою: «Плаче тепер білим цвітом мамина вишня в саду...»

Пісня ця народжувалась довго. Писати про маму – це як священнодіяти. Тут не може бути ані крихти фальші, ані йоти нещирості. Тут має правити велика правда і велика любов. Поет часто приїздив до композитора у Луцьк. У творчих муках над піснею часто сперечались. «Навіть таке придумали, – згадував А. Пашкевич, – якщо я знаходжу якесь вдале слово чи поетичну фразу до місця, то він мені платить 20 копійок. Бувало, що я заробляв за день карбованець, або й два... Азарт такий був!.. Ми зранку прокинемось і цілий день працюємо, буквально до виснаження... Митя завжди говорив, що треба знайти «зернинку», з якої б проросла пісня». Шукаючи «зернинку», один зачинявся у кімнаті, а другий – на кухні. Коли вималювалася мелодія, поет послухав її, пішов у кінець кімнати, сів обличчям до кутка і почав писати. «Його плечі здригалися... Я слухав, як Дмитро Омелянович тремтливим голосом шукав оту «зернинку»... Я відчував, що поет линув спогадами у далеке дитинство, у рідну Березову Рудку на Полтавщині, до могили своєї мами, що проводжала його молоду долю за село», – згадував А. Пашкевич.

Здавна близьке й сокровенне

Все там, аж терпне душа.

Начебто й мама до мене

Стежкою в сад поспіша.

Знов, як бувало, до столу

Кличе, лиш в хату зайду...

Ронить зацвіток додолу

Мамина вишня в саду.

Отже, вдалося створити твір, не подібний до інших. І злився воедино музичний і поетичний образ материнської долі. І народилася пісня! А до Р. Кириченко прийшла перша слава. Поет Василь Юхимович назвав цей твір "новітньою українсько-соборною піснею". "Мамина вишня" навіки стала одою світлим матерям.

«ХАТА МОЯ, БІЛА ХАТА»

"Секрет Луценка, – писав І. Ганжа, – криється у світлі того домашнього вогнища, в якому причащалася його юна душа: в маминій пісні і батьковій волі, в благословенні білої вишні, яка від колиски навчила дитину дивитися на людей і на зорі через свій пречистий цвіт. І така ж свята, як і вишня, стоїть у Березовій Рудці біла хата, це велике українське диво, яке виростило націю".

Біла хата – це символ України. Піснею "Хата моя, біла хата" поет віддає шану і найкращі свої почуття Україні, як і матері.

Історія написання цієї пісні така: по дорозі в село, коли їхали на концерт, А. Пашкевичу згадалась своя хата, «біла, покривлена, з сумними очима». Сказав про це Дмитру Омеляновичу. Усміхнувшись, поет вдумливо мовив: «Схожа на мою, теж виглядає з вишняків, а за хатою – висока груша-лимонка». Повернувшись з концерту, він залишився ночувати у друга-композитора, але не спав. А. Пашкевич згадував: «Сидів до ранку в кріслі і писав. На ранок на столі лежав вірш»:

Хата моя, біла хата,
Рідна моя сторона.
Пахне любисток і м'ята,
Мальви цвітуть край вікна...

Композитор сів за інструмент, шукав музичні образи. Програвав, плакав... Мелодія народилась одразу. «Хороша, вона піде в люди», – сказав поет. У творчому сплаві поета і композитора народилась пісня, яка і понині має успіх. Виконала її Р. Кириченко, яка теж, як і автор, була дитиною села. Від народження і до смерті...

В'ється дорога далека
В хату крізь синю парчу.
Мамо, до вас, як лелека
В горі і щасті лечу.

Дмитро Омелянович дуже точно вилив зі своєї ніжної душі чудові слова, що стосуються особистої долі кожної людини: любов до матері, до рідної землі, до української хати, де залишилось родове коріння. А талановита мелодійна музика А. Пашкевича ще більше поглиблює ці людські почуття.

«КИЄВЕ МІЙ»

Якось Дмитро Луценко та співак Юрій Гуляєв ішли весняним Хрещатиком, про щось розмовляли. Якоїсь миті їхні погляди прикував дивовижної краси колір. То на клумбах квітли, палахкотіли канни, красиві багряні квіти. Замилувавшись, Юрій Гуляєв звернувся до Дмитра Омеляновича: "Ви – поет, Ви можете перелити цю красу в слова. А музика знайдеться. Напишіть мені пісню про канни – рідкісні квіти..." Експромтом народились рядки: "В очі дивляться канни..." Поет прийняв замовлення. З Володимирської гірки перед ними в усій красі постало справжнісіньке зелене море, яке вигравало ніжними хвилями. Того ж вечора були написані слова:

Грає море зелене,
Тихий день догора.
Дорогими для мене
Стали схили Дніпра...

Досить легко написався і другий куплет, і третій. А із приспівом ніяк не виходило. Одного разу автор спостерігав за закоханими. Хлопець намагався зазирнути в очі своїй коханій і все промовляв: "Як тебе не любити, таку прекрасну." "... і, як сонячний промінь, осінили мене ці слова юнака і полились слова: "Як тебе не любити, Києве мій?" – розповідав Дмитро Омелянович. Так народився приспів:

Вечорів оксамити –
Мов щастя прибій...
Як тебе не любити,
Києве мій!

Музику на ці слова написав І. Шамо. Юрій Гуляєв був першим і, напевно, найкращим виконавцем цього твору. Він же порадив композиторові змінити маршовий темп на вальсовий. Пісня стала своєрідною візитівкою столиці: мелодія через кожну годину відзвонюється на годинниковій вежі на майдані Незалежності, а по міському радіо лунають позивні: «Як тебе не любити, Києве мій!».

«ОЙ ТИ, НІЧЕНЬКО»

Справжньою вершиною "онароднення" української пісні можна по праву вважати цей ліричний твір. Історія його створення і "ходіння в народ" рясніє парадоксальними моментами і дивовижними пригодами. Її виконують і визнані колективи, і колективи художньої самодіяльності. А прості українські люди співають її, як і співали раніш, впевнені, що вона народна. За спогадами А. Пашкевича, автора музики, він якось програв нову мелодію. Дмитро Омелянович зосередився, слухав, думав, потім спитав: «А що ти хочеш сказати цією мелодією?». Композитор грав далі. Поет поклав підборіддя на груди і ходив, ходив... Руки в кишенях. Дихав часто, поривчасто... Сам собі почав декламувати:

Ой ти, ніченько, чарівниченько,
Не смути моє біле личенько.

Через деякий час вони вже співали вдвох. Поет – першим, чистим, ліричним, композитор – другим, хрипливатим. На другому куплеті помінялися.

Ружа вкрилася зелен-рутою,
Щоб не краялось серце смутою.
Я ж над річкою засмутилася
Десь любов моя заблудилася.

«ОСІННЄ ЗОЛОТО»

Рік має чотири пори року. Життя людини так само можна поділити на чотири періоди. Весна – народження і раннє дитинство; літо – найкращі роки, юність; а життєва осінь – зрілість; зима ж – заметіль сивого волосся та візерунки, які життя залишає на обличчях людей. Саме про життєву осінь ідеться у пісні. А ще – про кохання.

"Осіннє золото" автор створив на замовлення. Драматичний театр імені Івана Франка готував виставу "Пора жовтого листа" за п'єсою Миколи Зарудного. Треба було написати кілька пісень, зокрема й таку, що її мав виконувати п'ятидесятирічний герой. Автор уявив себе на його місці, бо вже вступив у осінню пору свого віку. У цій пісні Дмитро Омелянович (як сам він про це говорив) освічувався в коханні своїй дружині. Відчувається, якою ніжністю і вірністю наповнений кожний рядок, яким щедрим було серце поета, що не стомлювалось повторювати:

Літа на зиму повернули,
Пливуть в осінній хмурості.
А я люблю, а я люблю,
Люблю, як в юності.

Те, що пісня вдалася, – то від переболеного й пережитого і автором слів, і композитором Ігорем Шамо, і першим виконавцем Олександром Таранцем.

Ось так молоді й пісенно поет ніс людям гарний настрій і бальзам на чийсь зболену душу. Хоч у самого душа не раз тяжко боліла, та людям цього не показував. Як ставало тяжко, розгортав аркуші з надрукованими на машинці віршами, а часто й списані від руки рівним розмашистим почерком, сідав біля столу і починав читати вголос. Він умів читати власні поезії, як мало хто з поетів, умів виспівати кожне слово, як пісню, донести до людей таїну душі, а із словом, дорогим, як дитя, віддати людям і свою душу.

ШАНА ВЕЛИКОМУ МАЙСТРУ

«Він вже давненько пішов за вічну межу, а пісні Дмитра Луценка живуть і гучать серед нас, а отже – живе поміж нас чоловік, освітлений якоюсь лагідною, полтавською усмішкою... І ЖИТИМЕ, бо непоодинокі його пісні стали справді НАРОДНИМИ».

Б. Олійник

В столиці України, де жив і працював поет, встановлена меморіальна дошка, спеціалізована школа № 197 м. Києва, в якій часто бував поет, носить його ім'я. 2010 року вулиця Крейсера в Голосіївському районі м. Києва перейменована на вулицю Дмитра Луценка. У Полтаві є провулок Дмитра Луценка. Ще одна меморіальна дошка встановлена в Березовій Рудці на будівлі краєзнавчого музею. Скульптор Микола Міщук увічнив поета-пісняра бронзовим барельєфом на тлі паперових аркушів: з каштановим листком, образом мами з вишнями... Нижче на граніті викарбувано вишиваний український рушник з написом на ньому: «Дарую людям пісню». Таким був сенс його життя.

За ініціативи дружини Д. Луценка, Тамари Іванівни, по всій Україні проводяться вечори і круглі столи пам'яті письменника. Їй вдалося записати і видати 9 дисків його пісень.

Починаючи з 1990 року село Березова Рудка гостинно зустрічає учасників щорічного обласного пісенно-мистецького свята "Осіньне золото", на якому звучать пісні на слова незабутнього земляка.

Святкові заходи відбуваються напередодні дня народження письменника.

Ідея запровадження фестивалю належить О. Котенку, директору Березоворудського державного аграрного технікуму. На території навчального закладу розташований краєзнавчий музей, в якому є кімната-музей Д. Луценка. Свято розпочинається виставкою квітів та виробів народних майстрів. На урочистостях зі спогадами про поета виступають численні друзі по перу та шанувальники його творчості з багатьох куточків України. Проводяться обласний та районний конкурси на краще виконання пісень на вірші Дмитра Луценка.

Тамара Іванівна наприкінці свята зі сином
Сергієм Дмитровичем та солісткою Національної
філармонії Тетяною Шкільною

Традиційно щороку на святі вручається літературно-мистецька премія імені українського Митця "Осіньне золото". Заснована вона у 2001 році редакціями газет "Вісті" та "Культура і життя" за підтримки Національної спілки письменників України та Національної всеукраїнської музичної спілки. Пізніше премію взяв під свою опіку Український фонд культури. Присуджується вона щорічно поетам, композиторам, виконавцям за високі досягнення у творчості, розвитку національно-пісенних традицій, що несуть почуття відповідальності за долю народу та України, утверджують ідеали гуманізму та духовних цінностей, сприяють вихованню національної гідності.

До 85-річчя від дня народження Митця була випущена ювілейна монета "Дмитро Луценко" і уведена в обіг 8 вересня 2006 року (художник і скульптор монети Р. Чайковський). Монета "вийшла в світ" у двох варіантах: номіналом 5 гривень – із срібла та номіналом 2 гривні – із нейзильберу.

Твори Дмитра Луценка перекладені багатьма мовами. Сучасні українські співаки часто виконують пісні на його слова не тільки в Україні, а і в гастрольних турах за кордоном. Так, сучасний співак О. Василенко має у своєму репертуарі близько 20 його пісень. А пісня "Цілуй мене" у програмі в Лісабоні перекладалась як "Бесаме мучо".

Заслужений працівник культури України, композитор і виконавиця Тетяна Саматі-Оленева виконує його пісні і написала музику на вірш "Моя любове сокровенна". Полтавський композитор О. Чухрай опрацював як видрукований доробок поета, так і літературні архіви і створив понад два десятки прекрасних, цілком сучасних пісень: "Цілуй мене", "Дівчина з Полтави", "Зачаруй мої очі" та інші. Своєрідним етапом праці композитора і

даниною пам'яті великого поета стало нотне видання "Про любов наспіватись не можна" (Полтава : АСМІ, 2011).

Пісні Дмитра Луценка співала і співає вся Україна, а світ по них впізнає ліричну душу нашого народу. Час і нові мелодії не відтиснули їх на периферію мистецького життя, адже саме в його поетичному виваженому слові закодована душа нашої України.

Видання творів Д. О. Луценка:

Луценко, Д. А я люблю, люблю... : пісні / Д. О. Луценко. – К. : Український письменник; К. : Вир, 1995. – 260 с.

Луценко, Д. Березовий дзвін : поезії / Д. О. Луценко. – К. : Рад. письменник, 1980. – 134 с.

Луценко, Д. Вибране : поезії / Д. О. Луценко. – К. : Дніпро, 1981. – 343 с.

Луценко, Д. Дарую людям пісню : ноти / Д. О. Луценко. – К. : Музична Україна, 2011. – 240 с.

Луценко, Д. Добрість : поезія / Д. О. Луценко. – К. : Рад. письменник, 1971. – 87 с.

Луценко, Д. Дорога спадщина : лірика / Д. О. Луценко. – К. : Рад. письменник, 1984. – 150 с.

Луценко, Д. За Березовою Рудкою : вибране / Д. О. Луценко. – К. : Дніпро, 1976. – 174 с.

Луценко, Д. Коли ти зі мною : вірші / Д. О. Луценко. – К. : Молодь, 1978. – 95 с.

Луценко, Д. Криниця мого кохання : пісні / Д. О. Луценко. – 2-е вид., з доп. та змін. – Полтава : АСМІ, 2013. – 256 с.

Луценко, Д. Незакінчена соната : лірика / Д. О. Луценко. – К. : Рад. письменник, 1966. – 98 с.

Луценко, Д. Пахучий хліб : поезії / Д. О. Луценко. – К. : Рад. письменник, 1974.

Луценко, Д. Усе любов'ю зміряне до дна : вибране / Д. О. Луценко. – К. : Криниця, 2005. – 608 с. : іл.

Література про життя і творчість Д. О. Луценка:

Білаш, О. Луценко Дмитро Омелянович // Хто є хто на Полтавщині. Видатні земляки : довідково-біографічне видання – К., 2004. – С. 257-259.

Вивчення творчості Дмитра Луценка на уроках літератури рідного краю в 5-11 класах та для позакласного читання / упоряд. Т. А. Кривуненко. – К. : Вид-во "Київська правда", 2006. – 94 с.

Волосков, В. Він людям дарував пісні // Волосков, В. Подорож Полтавщиною з монетою в руці. – Полтава, 2008. – С.172-180.

Дмитро Луценко, поет // Письменники Радянської України 1917-1987 : біобібліографічний довідник. – К., 1988. – С. 170-171.

Капустін, В. Луценко Дмитро Омелянович / В. Капустін // Капустін, В. Одна на цілий світ : розповіді про творців українських пісень, які стали народними. – К., 2003. – С. 142.

Кульчий, О. Луценко Дмитро Омелянович (1921-1989) / О. Кульчий // Кульчий, О. Документальна скарбниця Шевченківських лауреатів. – К., 2013. – С.184-185.

Луценко Дмитро Омелянович (15.10.1921, с. Березова Рудка – 16.01.1989, Київ) // Шевченківські лауреати 1962-2007 : енцикл. довідник. – К., 2007. – С. 345-347.

Луценко Дмитро Омелянович (15.10.1921-16.01.1989) // Митці України : енциклопедичний довідник. – К., 1992. – С. 372.

Як його не любити : спогади про Д. О. Луценка. – К. : Укр. письменник, 1996. – 219 с.

Бортник, Н. Душа народу, закодована у творах : до 90-річчя від дня народження Дмитра Луценка / Н. Бортник // Українська мова та література. – 2011. – № 29-30 (серп.). – С. 44-54

Віценя, Л. «Усе любов'ю зміряне до дна» / Л. Віценя // Зоря Полтавщини. – 12 жовт. – С. 2.

Жадан, В. Золотий скарб любові / С. Жадан // Зоря Полтавщини. – 2011. – 18 жовт. – С. 3.

Кроп, Т. Полудень пісенного віку / Т. Кроп // Літературна Україна. – 2012. – 13 верес. – С. 3.

Панкратьєв, С. У Березову Рудку до Дмитра Луценка / С. Панкратьєв // Демократична Україна. – 2013. – 14 верес. – С. 3.

Соколова, С. Незабутній Дмитро Луценко / С. Соколова // Українська мова й література в сучасній школі. – 2013. – № 1. – С. 68-71.

Чечель, Л. І щастям повнилися літа... / Л. Чечель // Жінка. – 2015. – № 11. – С. 14-15.

Електронні ресурси:

Дмитро Луценко – пісні, біографія [Електронний ресурс] // Українські пісні : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2003-2016. – Режим доступу: <http://www.pisni.org.ua/persons/148.html> (дата звернення 11.08.2016). – Назва з екрана.

Луценко Дмитро Омелянович [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2016. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 11.08.2016) – Назва з екрана.

Луценко Дмитро [Електронний ресурс] // Золотий фонд української естради : [сайт про найкращих співаків, композиторів, музикантів і поетів-піснярів 50-х – 90-х]. – Текст. дані. – [Б. м. : б. в]. – Режим доступу: http://www.uaestrada.org/poeti_pisnjari/lutsenko-dmytro (дата звернення 11.08.2016). – Назва з екрана.

Дмитро Луценко, Мистецтво. Сімейний портал [Електронний ресурс] // Справи сімейні. Сімейний портал : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2005-2015. – Режим доступу:

<https://familytimes.com.ua/mystectvo/dmytro-lucenko> (дата звернення 11.08.2016). – Назва з екрана.

Чернов, А. Усе любов'ю зміряне до дна [Електронний ресурс] // ZN,UA : [сайт]. – Текст. дані. [Б. м.], 1994-2016. – Режим доступу :

<http://gazeta.dt.ua/personalities/use-lyubov-yu-zmiryane-do-dna-.html> – (дата звернення 11.08.2016). – Назва з екрана.

